

AUER ÁDÁM: A JOGSZABÁLYBA ÜTKÖZŐ SZERZŐDÉSEK
 SEMMIS(S)ÉGE: A TILOS SZERZŐDÉS AZ ÉRVÉNYTELENSÉGI
 OKOK HÁLÓZATÁBAN (BUDAPEST: HUN-REN TK JTI 2024) 188.

<https://doi.org/10.51783/ajt.2025.2.06>

A HUN-REN TK Jogtudományi Intézet fontos vállalkozásba fogott, amikor elhatározta, hogy évről évre nyílt pályázaton választ ki és publikál egy jogtudományi monográfiát. A pályázat nem pusztán azért fontos, mert kevés hasonló publikációs lehetőség adódik, hanem azért is, mert az átalakulóban lévő kutatási-pályázati rendszerben egyre ritkábban van lehetőség a jogtudomány szempontjából kiemelten fontos alap kutatások végzésére, így e publikációk száma is csökken.

A 2024-es év díjazottja Auer Ádám a jogszabályba ütköző szerződések semmisségéről írt monográfiája,¹ amely a sorozat ötödik darabjaként és első magánjogi monográfiájaként jelent meg.²

Az alap kutatásokkal szemben gyakran felmerülő kifogás, hogy e vizsgálódások öncélúak, és nem vezetnek gyakorlati eredményekhez. Azt gondoljuk, hogy ez a kifogás alapjaiban hibás. Egyrészt a kifogás félreértésen alapul, hiszen az alap kutatás funkciója épp az, hogy egy kérdést a tudomány jobban megismerjen, attól függetlenül, hogy a vizsgálat

eredményei hasznosíthatók-e közvetlenül a gyakorlatban. Másrészt azonban a kritika azért is elhibázott, mert az alap kutatás éppúgy bírhat – akár közvetlen – gyakorlati relevanciával, ahogy egy alkalmazott kutatás is lehet teljesen haszontalan.

Bármit gondoljunk is azonban az alap kutatásokról, azt biztosan megállapíthatjuk, hogy Auer Ádám kiváló témaválasztása elkerüli az esetleges csapdákat. A szerző hagyományos és modern vizsgálati eszköztárral felvértezve olyan kérdést – és ami legalább ennyire fontos – olyan módon vizsgál, ami a művet egyaránt relevánssá teszi elméleti és gyakorlati szakemberek számára.

A jogszabályba ütköző szerződések érvénytelenségének kérdése rendkívül komplex kérdés, amely a gyakorlatot állandó kihívások elé támasztja. Ezek a kihívások jól megmutatkoznak a közzétett ítéletekben. Ezek alapján ugyanis úgy tűnik, hogy sem a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: 1959-es Ptk.), sem pedig a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) alapján nem tudott olyan tesztet vagy szempontrendszert kialakítani, amely alapján a szerződő partnerek kellő bizonyossággal meg tudnák mondani egy szerződés megkötésekor, hogy egy adott jogszabályi rendelkezés – szándékolt vagy véletlen – megsértése a szerződésük semmisségéhez vezet-e.

¹ A recenzens nem tudja megállni, hogy a címben – *A jogszabályba ütköző szerződések semmis(s)ége: A tilos szerződés az érvénytelenségi okok hálózatában* – szereplő szójáték szükség telenségére felhívja a figyelmet, egyúttal jelezze, hogy a könyvben több helyen (pl. 15., 58. o.) a „semmisség” szó „semmisség”-ként szerepel.

² A sorozat további darabjai a Jogtudományi Intézet honlapján érhetők el: https://jog.tk.hu/hu/alap_kutatasok-monografia.

A recensens feladata így kétségtelenül hálás: egy izgalmas és releváns témáról írt kiváló könyvről írhat recenziót. Figyelemmel mindezekre, a monográfia áttekintését követően a szerző néhány állítását kíséreljük meg tovább gondolni.

DOGMATIKAI ALAPOK

A „Dogmatikai alapok” címet viselő első fejezet meghatározza a szerződés érvénytelenségének fogalmi kereteit, különös figyelemmel a semmisség és megtámadhatóság különbségére. A szerző részletesen elemzi az érvénytelenség jelenlétét a különböző jogágakban, köztük a közjogban és a közigazgatási jogban. Kiemelt szerepet kap a közérdek és az, hogy az érvénytelenség hogyan szolgálja e cél védelmét. A fejezet végén a szerző a kutatás módszertanát is ismerteti, amely a klasszikus dogmatikai elemzésen túl történeti, összehasonlító és hálózati szempontokat is alkalmaz.

JOGTÖRTÉNETI ÉS ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGI SZEMPONTOK

A második fejezet („A tilos szerződés az összehasonlító jog szempontjából”) jogtörténeti és jogösszehasonlító szempontból vizsgálja a kérdést. A szerző „A tilos szerződés az európai jogegységesítés szintjén” alfejezetben vázlatosan ismerteti, ahogy a császárkori római jogban általános elismerést nyert a tilos szerződés, amelynek azonban a jogkövetkezményei eltérően alakultak a szerint, hogy az a szerződés érvénytelenségét eredményezte-e (*lex perfecta*), vagy ilyen joghatással nem járt (*lex minus quam perfecta* vagy *lex imperfecta*). Ezt követően a szerző a tilos szerződés megítélésének európai tendenciáit tár-

gyalja, valamint bemutatja a *Principles of European Contract Law* és a *Draft Common Frame of References* megoldásait. A vizsgálat a német és az angol jog megoldásainak elemzésével zárul. A szerző konklúziója, hogy „a fejlődés [...] a jogsértések differenciált megítélésé felé mutat.” (35. o.)

A vizsgált kérdés relevanciáját a közelmúlt eseményei jól mutatják. A könyv abból indul ki, hogy európai szerződési jog nem létezik, és a tilos szerződések kérdése legfeljebb a jogkövetkezményeken keresztül jelenik meg az uniós közbeszerzési jogban. (25. o.) Izgalmas látni, hogy ahogy az uniós magánjog terjeszkedik, ez a korábban egyértelműen helyes álláspont hogyan változik meg. A devizahiteles perekkel kapcsolatos 2025. áprilisi AxFina-ítélet a tisztességtelenségi irányelvből³ olyan érvénytelenségi jogkövetkezményeket vezetett le, amely látszólag nem fér össze a Ptk.-ban szabályozott érvénytelenségi jogkövetkezményekkel.⁴

A recensensben némi hiányérzet maradt ugyanakkor az angol és a német áttekintést követően. Nem világos, hogy a szerző miért éppen ezt a két jogrendszert vizsgálta, és az sem magától értetődő, hogy az elemzés milyen tanulsággal szolgál a magyar jog számára.⁵ Meglepő továbbá e fejezet felépítése,

³ A Tanács 93/13/EGK irányelve (1993. április 5.) a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről.

⁴ Az Európai Unió Bíróságának 2025. április 30-i ítélete, AxFina Hungary, C-630/23, ECLI:EU:C:2025:302.

⁵ Esetenként e fejezet szóhasználatát pontatlan. Így például a *by reason of statute* nem törvényi, hanem általában jogszabályi okra kíván utalni (29. o.), a *rule-based* megközelítés pedig nem törvényszöveghez ragaszkodó, hanem szabályalapú, azaz elvi és nem eseti szempontokat mérlegelő (29. o.).

amely elsőként beszél a római jog mellett a modern európai tendenciákról és a különböző jogegységesítő instrumentumokról, és csak ezt követően tér vissza a szerző az angol és a német jog vizsgálatára.

A TILOS SZERZŐDÉSEK MEGÍTÉLÉSE
A MAGYAR MAGÁNJOG
TÖRTÉNETÉBEN

A monográfia különösen izgalmas harmadik fejezete azt vizsgálja, hogy hogyan alakult a tilos szerződés megítélése a magyar magánjog történetében. A fejezet három nagy korszakon vezet végig a tilos szerződés jogfejlődését: az 1949 előtti magánjogi kodifikációs kísérletek és bírósági gyakorlat (különösen a kontárszerződések kapcsán hozott kúriai döntések), az 1949 és 1993 közötti, elsősorban az 1959-es Ptk.-val fémjelzett időszak, valamint az 1993 utáni, az új Ptk.-hoz vezető és az annak hatályba lépését követő periódus. A történeti rekonstrukcióból kirajzolódik, hogy a hatályos szabályozás tudatosan nyúlt vissza az 1949 előtti joghoz, de közben új kihívások is beépültek a rendszerbe (pl. piacgazdasági szempontok).

A recensens számára ez a kötet legtanulságosabb fejezete. A szerző – helyesen – nem elégszik meg a kontárszerződésekre vonatkozó kúriai gyakorlat felidézéséről, hanem részletesen feltárja a jogirodalomban, a joggyakorlatban és a polgári törvénykönyv tervezeteiben megjelent álláspontokat.⁶ A szerző által

feltárt elemzésből világos, hogy a Ptk. tilos szerződésre vonatkozó szabálya egyszerűen visszatért a XX. század elején már megfogalmazott állásponhoz. Trócsányi József például úgy javasolta a kódex normaszövegtervezetét pontosítani, hogy a tilos szerződés „[n]em semmis akkor, ha a törvény mást rendel, vagy enélkül is, ha a semmisség felvétele a tilalom céljával ellenkeznék”.⁷ (40. o.)

Az 1959-es Ptk. bírói gyakorlata hiányzik a könyvből. A szerző bemutatja a Legfelsőbb Bíróság 4756/1950/8. számú elvi döntését, amely hatályon kívül helyezte a M. Kir. Kúria 53. sz. polgári jogi döntését. A szerző ezt követően a kommentárokból sporadikusan elérhető bírói gyakorlatra, Weiss Emilia és Gáspárdy László elemzésére utal. (58. o.) Érdekes lett volna látni, hogy a bírói gyakorlat 1950 után hogyan változott meg. Itt csak példaként utalunk a Legfelsőbb Bíróság 1980-as ítéletére, amelyben az LB rögzítette, hogy képesítéshez kötött ipart iparigazolvány nélkül gyakorló személyt az általa kötött vállalkozási szerződés érvénytelensége esetén a munka teljesítésével összefüggésben felmerült tényleges költségei és kiadásai, továbbá a felmerült szükséges munkaidőnek megfelelő órabér illeti meg. Vele szemben kártérítés is érvényesíthető, ha az érvénytelen szerződéshez többlettényállás kapcsolódik.⁸

hető lett volna, hogy a kereskedelmi törvény mely rendelkezésére utalnak a szerzők, és mi a M. Kir. Kúria kontárszerződésekre vonatkozó jogegységi döntése (41. o.).

⁷ TRÓCSÁNYI JÓZSEF: „Bírálok megjegyzések a polgári tkv. javaslat kötelmi jogának első részéhez III. rész” *Ügyvédek Lapja* 1914/23. 5.

⁸ P. törv. 20.200/1980. (*Polgári jogi döntvénytár. Bírósági határozatok 1980–1981. IX. kötet* [Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1983]).

⁶ A recensens számára logikusabbnak tűnt volna elsőként a polgári törvénykönyv tervezeteinek és a kapcsolódó jogszabályoknak ismertetése, majd a bírói gyakorlat bemutatása, hiszen számos szerző e tervezetek apróján fejtette ki az álláspontját. Így például könnyebben ért-

A TILOS SZERZŐDÉSEK A PTK.-BAN

A negyedik fejezet („A tilos szerződés a Ptk.-ban”) részletesen elemzi a Ptk. 6:95. §-át, amely általános klauzulaként fogalmazza meg a jogszabályba ütközés miatti semmisség szabályát. A fejezet kitér arra, hogy milyen típusú jogszabály-sértések eredményeznek semmisséget, valamint értelmezi a kógens-diszpozitív szabályok közötti különbséget és a Ptk. horizontális hatályának jelentőségét. A bírói gyakorlat példáin keresztül azt is bemutatja, hogyan alakult a semmisség alkalmazásának gyakorlata, illetve mikor dönt a bíróság más jogkövetkezmény alkalmazásáról.

A szerző e fejezetben megvizsgálta, hogy az elmúlt évtizedben évente hány és milyen jogszabály mondja ki valamely tilos szerződés jogkövetkezményeként a semmisséget. A vizsgálat eredménye, hogy évente 7 és 18 között mozog e jogszabályok száma. (72–73. o.) A vizsgálattal kapcsolatban azonban felmerül a kérdés, hogy e számnak van-e bármilyen jelentősége. További probléma, hogy a szerző e körben figyelmen kívül hagyja, hogy az adott jogszabály új tilalmat rögzít-e. Így például az egyik listázott jogszabály a kollektív befektetési formákról és kezelőikről, valamint egyes pénzügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2014. évi XVI. törvényt (a továbbiakban: Kbtv.) módosító, a pénzügyi szektort érintő egyes törvények módosításáról szóló 2022. évi XX. törvény 27. §-a. (159. o.) A hivatkozott rendelkezés valóban semmisséget fűz ahhoz, ha a befektetési jegyet a Felügyelet által jóváhagyott tájékoztató, kezelési szabályzat, kiemelt befektetői információ, kiemelt információkat tartalmazó dokumentum vagy hirdetmény hiányában hozták nyil-

vánosan forgalomba. Ez a rendelkezés azonban nem 2022-ben került a jogrendszerbe, azt a Kbtv. 103. § (2) bekezdése 2014 óta mindig is tartalmazta.

A szerző e fejezetben járja körül a Ptk. tilos szerződésre vonatkozó szabályának a három szintjét. Ezek közül az első két szint kevés problémát okoz. A jogszabályba ütköző szerződés semmissége önmagában nem igényel magyarázatot. Ha tudjuk, hogy mi a jogszabály, akkor meg tudjuk állapítani, hogy egy adott szerződés ütközik-e az adott jogszabályba, így – ha a szabály további szintjeitől eltekintünk – könnyen le tudjuk vonni a szükséges jogkövetkezményt: a szerződés semmisségét. A szerző álláspontja szerint a tilos jogszabály semmissége egyfajta általános vélelem. (74. o.) Álláspontom szerint a szabály vélelemnek minősítése téves. Ha elfogadjuk, hogy „[a] vélelem az anyagi jogba inkorporálódott eljárási szabály, amely a bizonyítást könnyíti meg, illetőleg kijelöli azt a felet, akire a bizonyítási teher nehezedik”,⁹ akkor jól látható, hogy a jelen szabály nem minősül vélelemnek. Itt ugyanis a jogalkotó nem a bizonyítási terhet telepíti az egyik félre, hanem csupán a főszabály-kivételszabály logikájában építi fel a normát.

Látszólag a Ptk. normájának a második szintje is egyszerű: a jogszabályba ütközés ellenére nem semmis a szerződés, ha a jogszabály más jogkövetkezményt tartalmaz. E szabály abból indul ki, hogy a jogszabályba ütközés szubszidiárius tényállás, amely akkor alkalmazható, ha a jogszabály más jogkövetkezmény alkalmazását nem írja elő. Ha például a jogszabály azt rögzíti, hogy a

⁹ LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tanja* (Budapest: Szent István Társulat 2014) 146.

jogsértés következtében a fél elállhat a szerződéstől, akkor a jogszabályi tilalom nem vezet a szerződés semmisségéhez.

Ha a Ptk. csupán ezt a két szabály rögzítené, akkor a választott téma nem lenne elemzésre érdemes. Ugyanakkor az is biztosan kijelenthető, hogy egy ilyen merev szabály szétfeszítené a polgári jog rendszerét és a méltánytalan eredmények elkerülésére érdekében a bírói gyakorlat igyekezne más módot találni a helyzet orvoslására.

A Ptk. azonban – amint az közismert – nem csupán ezt a két szabályt rögzíti. A harmadik szabály – helyes alkalmazás mellett – biztonsági szelepként működve épp arra hivatott, hogy az előbb említett méltánytalan helyzeteket segítsen elkerülni a sérelmet szenvedett szerződő partner, de gyakran az egész társadalom védelme érdekében.

E harmadik szabály szerint hiába rögzít más jogkövetkezményt a jogszabály, ha a jogszabály elemzése alapján arra jutunk, hogy a jogalkotó célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása volt, akkor a más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés. Ez a szabály távolról sem magától értetődő és – nem meglepő módon – a gyakorlatban állandó bizonytalanságokhoz vezet. A fentiekben már utaltunk a kontárszerződések körüli gyakorlat változásaira, ezért itt más példával igazoljuk az állításunkat. A befektetésekre vonatkozó jogszabályok számos követelményt támasztanak a befektetési vállalkozásokkal kapcsolatban. Így például előzetes tájékoztatósi kötelezettség terheli őket,¹⁰ az ügyfelei-

ket minősíteniük kell,¹¹ a szerződéskötést bizonyos esetekben meg kell tagadniuk.¹² A jogalkotó egyetlen esetben sem határozza meg, hogy e követelmények megsértésének mi a jogkövetkezménye. Mivel felügyelt intézményről van szó, a Magyar Nemzeti Bank minden jogsértés esetén alkalmazhat jogkövetkezményt. Ez azonban nem ad választ arra, hogy vajon a jogalkotó célja az adott kötelezettség előírásával az elérni kívánt joghatás megtiltása volt-e.

A szerző helyesen mutat rá, hogy jellemzően a szerződés alanyára előírt feltétel sérelme nem eredményezi a szerződés semmisségét. (77. o.) Ezen túlmenően, a kisegítő tilos szerződési klauzula gyakorlata címet viselő hatodik fejezetben a szerző további három jogeset kapcsán vizsgálja, hogy mikor minősül semmisnek a szerződés úgy, hogy a jogsértéshez egyébként a jogalkotó más jogkövetkezményt fűzött. Az itt vizsgált három esetkör: amikor a kógens szabályok érvényesülését a szerződés korlátozza, amikor valamely engedély (pl. üzletszerű hitelnyújtáshoz szükséges engedély) hiányzik, és amikor *de facto* szociális intézményre vonatkozik a tilalom. Ennek ellenére a recenziusban maradt némi bizonytalanság. A gyakorlatot segítette volna, ha a szerző az elemzett joggyakorlat alapján további támpontokat ad annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy más jogkövetkezmény mellett mikor állapítható meg a tilos szerződés semmissége.

¹⁰ A befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól szóló 2007. évi CXXXVIII. törvény (a továbbiakban: Bszt.) 44. §.

¹¹ Bszt. 47. §.

¹² Bszt. 54. §.

A TILOS SZERZŐDÉS MODELLJEI

Az ötödik fejezetben („A tilos szerződés modelljei”) a szerző három csoportba gyűjti a joggyakorlatban megjelenő típushelyzeteket. Az első modellben a jogalkotó egyes jogsértéseket nevesít, de meghagyja a lehetőséget, hogy a bíróság semmisséggel sújtsa további jogsértéseket. Erre hozza a szerző példaként a közbeszerzési szerződések szabályozását. A második az *in casibus certis*-modell, ahol az ágazati jogszabály hoz létre semmisségi okot, amely hiányában az érvénytelenség nem lenne megállapítható. Végül a redukálnak nevezett modellben az ágazati szabályozás kizárja, hogy a bíróság a tilos szerződés semmisségét megállapítsa. Erre példa a társasági szerződések szabálya.

TILOS SZERZŐDÉSEK ÉS A HÁLÓZATKUTATÁS

A záró fejezet („A tilos szerződés az érvénytelenségi okok hálózatában”) a hálózatkutatás módszertanával elemzi a Kúria közzétett határozataiban a tilos szerződés helyét más érvénytelenségi okok között. Bemutatja, hogyan kapcsolódik a jóerkölcsbe ütközéshez, a szinlelttséghez, a tisztességtelenséghez és a lehetetlen szolgáltatáshoz. A hálózatos megközelítés a szerző álláspontja szerint lehetővé teszi a dogmatikai átfedések és különbségek új szemszögből történő értelmezését, és ezzel a tilos szerződés jogintézményének „kapcsolati térképét” is felrajzolja.

Ez a fejezet nem győzte meg a recenzent, hogy a hálózatkutatás – egyébként kétségtelenül izgalmas – lehetőségei a tilos szerződések jobb megértéséhez hasznosak. Ahogy arra a szerző maga is

rámutat, a perrendtartás keresethalmazatra vonatkozó korlátai között a felek bármennyi érvénytelenségi okot megjelölhetnek. Nem világos ezért, hogy az a tény, hogy a felek élnek is ezzel a lehetőséggel, mennyiben járul hozzá a tilos szerződések jobb megértéséhez.

Bár technikai jellegű a kritika, de talán nem mellékes, hogy a szerző hálózatkutatásának az eredményeit tartalmazó ábrák olvashatatlanok és áttekinthetetlenek. Így például a szerző be kívánja mutatni, hogy a Ptk. mely könyve milyen érvénytelenségi szabályt tartalmaz, de az ábra – méreténél fogva – olvashatatlan. (136–137. o.) Hasonló a helyzet azon az ábrán, amelyen a szerző azt ismerteti, hogy a Kúria határozataiban a felek milyen érvénytelenségi okokra hivatkoztak egymás mellett. (243. o.)

ÖSSZEGZÉS: ISMERJÜK-E MÉG A TILOS SZERZŐDÉSEK GYAKORLATÁT?

Korábban már kifejtettem, hogy a korlátozott precedensrendszer bevezetése alapvetően átalakította a magyar jog megszokott rendszerét. A precedensek nehezen ismerhetők meg, mivel hiányzik az az infrastruktúra, amely biztosítaná, hogy meghatározható legyen, hogy egy adott kérdésben mi a Kúria kötelező értelmezése és hogy a Kúria közzétett határozata továbbra is hivatkozható-e, vagy attól a Kúria korábban eltért. Több más probléma mellett ezek a nehézségek ahhoz vezetnek, hogy kétségesse válik, meg tudjuk-e határozni, hogy egyes kérdésekben mi a jog tartalma.¹³

¹³ GÁRDOS Péter: „Ismerjük-e még a polgári jogot? Gondolatok a korlátozott precedensrendszeréről” in SZEIBERT Orsolya (szerk.): „Végül is a jog mellett döntöttem...” Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék okta-

A tilos szerződések kérdése, ahogy arra a szerző világosan utal, csak a bírói gyakorlatból ismerhető meg. Pusztán a Ptk. 6:95. §-a elolvasásával, értelmezésével nem jutunk közelebb a szabály tartalmához. Jó példa erre a kontárszerződések szerző által részletesen bemutatott százéves bírói gyakorlata, amely több alkalommal, radikálisan változott meg, noha ezt a változást nem a normaszöveg változása indukálta.

Ilyen témaválasztás mellett elengedhetetlen a bírói gyakorlat feldolgozása. Auer Ádám e feladatának eleget tett. A könyv mintegy harminc szerkesztett kúriai határozat (BH és EBH) és több mint egy tucat szerkesztett ítélőtáblai határozat (BDT, ÍH, KGD, PJD) mellett több mint negyven szerkesztett formában közzé nem tett kúriai határozatot, harminc ítélőtáblai határozatot és tizenegy elsőfokú határozatot dolgozott fel.

Nagy kérdés, hogy hogyan célszerű a határozatokat a precedensrendszerben

ismertetni. Míg korábban a bíróságok által szerkesztett fejrészek orientálták az olvasót, ma szerkesztetlen döntésekből lenne szükséges kihámozni azt a jogkérdést, amely precedenserővel bír. Ez elvárja egyrészt a tényállás ismertetését és a tényállás alapján a kereset eldöntéséhez releváns jogkérdésekre adott válaszok összefoglalását. Noha a szerző nem valamennyi jogesetet dolgozta ilyen formában fel, számos fejezete a dolgozatnak eleget tesz ennek a követelménynek, kiemelkedő segítséget nyújtva a gyakorlat számára.

Nem kérdés ezért, hogy a monográfia mind az elmélet, mind a gyakorlat számára jelentős segítséget nyújt majd a Ptk. tilos szerződésre vonatkozó hatályos szabályának és a Ptk. megelőző évszázad joggyakorlatának az alaposabb megértéséhez.

*Gárdos Péter**

tőlnak Harmathy Attila tiszteletére írt tanulmányai (Budapest: ORAC 2025) 77–93.

* Habilitált egyetemi docens, ELTE ÁJK, 1053 Budapest, Egyetem tér 1–3. E-mail: *gardos.peter@ajk.elte.hu*.